

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

Hannu ja Kerttu viittomakielelle

- valmistautuminen satuoopperan tulkkaukseen

Maria Salo

Viittomakielentulkin koulutusohjelma (240 op)

Syyskuu/2012

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Viittomakielentulkki

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Maria Salo	Sivumäärä 27 ja 1 liitesivu
Työn nimi Hannu ja Kerttu viittomakielelle – valmistautuminen satuoopperan tulkkaukseen	
Ohjaava(t) opettaja(t) Tytti Koslonen	
Työn tilaaja ja/tai työelämäohjaaja Savonlinnan taidelukio/ Chieko Okabe-Silvasti	
Tiivistelmä <p>Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää valmistautumista oopperan tulkkaukseen suomalaiselle viittomakielelle. Opinnäytetyön tilaajana toimi Savonlinnan taidelukio.</p> <p>Opinnäytetyön tutkimuskysymyksiä oli kaksi. Ensimmäinen kysymys oli, mitä seikkoja tulkin tulee ottaa huomioon valmistautuessa oopperan tulkkaukseen? Toinen tutkimuskysymys oli, mitkä seikat vaikuttavat musiikin välittymiseen tulkkauksesta? Opinnäytetyön tutkimusmenetelmät koostuivat havainnoista sekä teemahaastattelusta. Toiminnallisessa osiossa toteutettiin tulkkaukset Hannu ja Kerttu – satuoopperaan. Havainnointi toteutettiin Suomen Kansallisoopperassa, jossa Carmen – ooppera tulkattiin viittomakielelle syksyllä 2011. Teemahaastattelussa haastateltiin Carmen – oopperan tulkkia. Haastattelu toteutui keväällä 2012.</p> <p>Tutkielman tuloksista käy ilmi, että tulkattavaan teokseen tutustuminen sekä esiintymiskokemus ovat tärkeitä valmistautumisessa tulkkaukseen. Myös paritulkkauksen merkitys näyttäisi korostuvan vastaavanlaisissa tulkkauksissa. Musiikin välittymisen kannalta tärkeitä seikkoja olivat eläytyminen ja ei-manuaaliset elementit, sekä tulkkauksen samanaikaisuus esityksen kanssa. Tämä opinnäytetyö on suunnattu tulkeille ja tulkkiopiskelijoille avuksi valmistautumisessa oopperan tulkkaukseen.</p>	
Asiasanat viittomakieli, tulkkaukset, ooppera, valmistautuminen	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Name of the Degree Programme

ABSTRACT

Author Maria Salo	Number of Pages 27 and 1 attachment
Title Hannu and Kerttu in sign language – preparing to interpret an opera for children	
Supervisor(s) Tytti Koslonen	
Subscriber and/or Mentor Savonlinnan taidelukio / Chieko Okabe-Silvasti	
<p>Abstract</p> <p>The aim of this functional thesis was to find out how to prepare to interpret opera into Finnish sign language. The subscriber of this thesis was the upper secondary school of art and music in Savonlinna.</p> <p>There were two research problems in this thesis. The first one was what things an interpreter must take into consideration while preparing for an interpretation of an opera? The second research problem was what things have an effect on how the interpretation conveys music? Research methods used in this thesis were observation and theme interview. The functional part of this thesis was an interpretation to an opera for children called Hannu ja Kerttu. Observation was conducted in Finnish National Opera during a presentation of Carmen which was interpreted in Finnish Sign Language in autumn 2011. Theme interview was conducted in spring 2012 and interviewee was the interpreter of the opera Carmen.</p> <p>The results of the research show that knowing the opera that is being interpreted and having experience on performing are important when preparing for an interpretation. Also the meaning of pair interpreting seems to have a significant role in this kind of interpretations. Empathizing and non-manual elements were important in conveying music. Also the simultaneity of the interpretation and performance was important. This thesis is for Sign Language interpreters and interpreter students to help in preparing for an opera interpretation.</p>	
Keywords Sign Language, interpreting, opera, preparation	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 SAVONLINNAN TAIDELUKION HANNU JA KERTTU – SATUOOPPERA	7
3 MUSIIKKI OOPPERASSA	9
3.1 Libretto	9
3.2 Instrumentaalimusiikki	10
4 MUSIIKIN TULKKAUS VIITTOMAKIELELLE	11
5 TOIMINNALLISEN OPINNÄYTETYÖN TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTON ANALYSOINTI	13
5.1 Havainnointi	13
5.2 Teemahaastattelu	14
5.3 Aineiston analysointi	15
6 VALMISTAUTUMINEN HANNUN JA KERTUN TULKKAUKSEEN SUOMALAISELLE VIITTOMAKIELELLE	15
6.1 Yhteistyö taidelukion kanssa	15
6.2 Oopperatekstin käännöstyö	17
6.3 Mukana harjoituksissa	18
6.4 Produktin toteuttaminen	19
7 OPINNÄYTETYÖN TUTKIMUSTULOKSET	19
7.1 Valmistautuminen musiikin tulkkaukseen suomalaiselle viittomakielelle	20
7.2 Musiikin välittyminen tulkkauksessa	22
8 POHDINTA	24

LÄHTEET

26

LIITTEET

1 JOHDANTO

Musiikki on aina ollut osa elämäni. Viittomakielen tulkikoulutuksen alussa pohdin, kuinka olisi mahdollista yhdistää musiikki ja viittomakielen tulkkaus. Opinnäytetyön aiheena tulkkaus musiikkiin liittyen oli minulle luonteva valinta.

Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena on selvittää valmistautumista oopperan tulkkaukseen. Tavoite toteutuu vastaamalla kahteen tutkimuskysymykseen. Nämä ovat; mitä seikkoja tulkin tulee ottaa huomioon valmistautuessa oopperan tulkkaukseen? Sekä mitkä seikat vaikuttavat musiikin välittymiseen tulkkauksesta? Työni tutkimusmenetelmiä olivat Carmen – oopperan tulkkauksen havainnointi ja Carmen – oopperan tulkin haastattelu. Lisäksi tarkastelin valmistautumista käytännössä toiminnallisessa osiossa, kun toteutin valmistellun tulkkauksen Hannu ja Kerttu - satuoopperaan.

Työn toiminnallinen osio toteutettiin yhteistyössä Savonlinnan taidelukion kanssa. Satuooppera esitettiin taidelukion juhlasalissa 19. ja 20. päivä marraskuuta 2011. Oopperassa musiikki on tärkeässä roolissa, mutta se ei kuitenkaan yksin ole vastuussa tämän taidemuodon vaikuttavuudesta. Näyttämön lavastukseen ja puvustukseen, sekä erilaisiin koreografioihin panostetaan valtavasti. Ooppera mielletään osaksi kuulevien kulttuuria, mutta sillä on paljon tarjottavaa visuaalisestikin. Esittävän taiteen tulkkaus viittomakielelle ei ole uusi ilmiö meillä Suomessa. Viittomakielelle tulkataan lauluja, musiikkiesityksiä ja konsertteja, runoutta ja teatteria. Myös useita opinnäytetöitä on tehty esittävän taiteen tulkkaukseen liittyen. Laulujen ja musiikin tulkkausta opinnäytetyössään ovat tarkastelleet muun muassa Hurme ja Kervinen (2010), sekä Torkkeli (2011). Satuoopperan tulkkausta ei kuitenkaan tiettävästi ole ennen tehty ainakaan Suomessa. Työni ajankohtaisuus korostui, kun lokakuussa 2011 oopperan tulkkaus Suomessa sai ensi-iltansa. Suomen Kansallisoopperan esittämän Bizet'n Carmen – oopperan kaksi esitystä tulkattiin suomalaiselle viittomakielelle. Tämä oli tiettävästi ensimmäinen kerta Suomessa, kun oopperaa tulkattiin suuralle yleisölle. Muualla maailmassa oopperaa on tulkattu viittomakielelle ainakin Lontoon Covent Gardenissa.

Toiminnallisen osion lisäksi havainnoin Carmen – oopperaa musiikin välittymisen näkökulmasta. Keväällä 2012 sain mahdollisuuden haastatella Carmen – oopperan tulkkia. Haastattelun toteutin teemahaastatteluna.

Tämä opinnäytetyö rakentuu siten, että johdannon jälkeen luvussa kaksi kerron Savonlinnan taidelukioista sekä siitä, kuinka Hannu ja Kerttu – satuooppera siellä toteutettiin. Tämän jälkeen luvussa kolme esittelen oopperamusikin teoriaa johdatteluksi työni aiheeseen. Luvussa neljä esittelen musiikin tulkkausta viittomakielelle. Tämän jälkeen luvussa viisi kerron valmistautumisesta työni toiminnalliseen osioon, ja lopuksi esittelen työni tutkimusmenetelmiä ja – tuloksia.

Tulkkiopiskelijat sekä tulkit hyötyvät työstäni, sillä esittelen seikkoja, joita tulee ottaa huomioon valmistautuessa vastaavanlaiseen tulkkaukseen. Työni tavoitteena on lisäksi kannustaa opiskelijoita yhdistämään rohkeasti kiinnostuksen kohteitaan tulkkaukseen, kuten tein oman kiinnostuksen kohteeni, musiikin kanssa. Opinnäytetyöstä hyötyy myös yhteistyökumppanini Savonlinnan taidelukio, sillä työstä saa tarkan kuvan siitä, mitä tulkki tekee valmistautuakseen tulkkaukseen.

2 SAVONLINNAN TAIDELUKION HANNU JA KERTTU – SATUOOPPERA

Tässä luvussa kerron Hannu ja Kerttu - satuoopperasta sekä siitä, kuinka se Savonlinnan taidelukiossa toteutettiin syksyllä 2011. Savonlinnan taidelukiossa on mahdollisuus opiskella musiikki- tai kuvataidelinjalla. Musiikkilinjalla opiskelevat voivat halutessaan hakea ooppera ja musiikkiteatterikoulutukseen. Ooppera ja musiikkiteatterilinjalaiset opiskelevat pääaineenaan laulua ja osallistuvat vuosittain erilaisiin produktioihin, kuten musikaaliin tai oopperaan. (Savonlinnan taidelukio 2012.) Osa produktioista on ooppera ja musiikkiteatterilinjaisten omia ja osan se suorittavat yhteistyössä eri tahojen kanssa, kuten Savonlinnan musiikkiopiston. Ooppera ja musiikkiteatterilinjaisten laulunopettajana sekä ooppera ja musiikkiteatterikoulutuksen vastuupettajana toimii oopperalaulaja Chieko Okabe-Silvasti. Hän toimii myös tämän toiminnallisen opinnäytetyön työelämän ohjaajana.

Hannu ja Kerttu – satuooppera kuuluu ooppera ja musiikkiteatterilinjan vakituiseen ohjelmistoon. Satuooppera esitetään taidelukiolla joka kolmas vuosi. Tänä syksynä nukketeatteri oli ensimmäistä kertaa osana esitystä. Kaikki esiintyjät olivat ooppera ja

musiikkiteatterilinjalaisia ja heitä opastettiin nukettamiseen, eli siihen, kuinka käsinukeilla esitetään. Läänintaiteilija Aapo Repo toimi nukettamisen opastajana sekä oopperan ohjaajana.

Oopperassa musiikista vastaa usein täysikokoinen orkesteri. Myös tässä taidelukion produktiossa orkesterilla oli suuri rooli. Orkesterilaiset olivat Savonlinnan musiikkiopiston kamariorkesterista. Heistä osa opiskelee myös taidelukion musiikkilinjalla. Orkesterin johtaja harjoitti sekä orkesteria että laulajia.

Hannu ja Kerttu on saksalaisen Engelbert Humperdinckin esikoisoppera, joka perustuu Grimmin veljesten satuun. Tarinassa köyhän perheen lapset joutuvat vanhempiansa hylkäämiksi metsään. Sisarukset harhailevat satumaisessa metsässä ja kohtaavat siellä satumaisia olentoja, kuten nukkumatin ja kastekeijun. Lopulta he päätyvät ilkeän piparkakkunoidan mökille ja ovat vähällä joutua syödyiksi. Nokkelat sisarukset päihittävät ilkeän noidan ja löytävät lopulta takaisin kotiin. (Lazarus 2002, 221–222.) Lapsille suunnatusta oopperasta käytetään termiä satuooppera. Satuoopperassa tapahtumat ja hahmot ovat tyypillisesti sadunomaisia. Sivistyssanakirja määrittelee satuoopperan satuaiheiseksi oopperaksi (Suomalaisen kirjallisuuden seura 1990, 71).

Savonlinnan taidelukion Hannu ja Kerttu - satuoopperan esiintymislavalla oli samanaikaisesti monta esiintyjää. Lavalla oli roolihahmojen lisäksi jokaista roolia vastaava käsinukke, sekä usein suuri kuoro. Nukettajat, eli käsinuken käyttäjät, olivat esiintyjä, joilla ei sillä hetkellä ollut roolia lavalla. Esiintyjät joutuivat siis opettelemaan oman roolinsa lisäksi käsinukella esiintymistä. Hannun ja Kertun roolit olivat lavalla jatkuvasti kaksoismiehityksellä, eli lavalla oli samaan aikaan esiintyjät, jotka lauloivat, sekä toisen miehityksen esiintyjät, jotka toimivat nukettajina. Sekä nuket että roolihahmot olivat vastuussa esiintymisestä. Välillä nuket olivat pääroolissa, ja esiintyjät toimivat ainoastaan äänenä. Toisinaan taas sekä roolihahmon että tätä vastaavan nukan tekemiset olivat juonen kannalta tärkeitä. Kuoron rooli ei ollut ainoastaan osallistua lauluihin, vaan kuorolaiset olivat liikkuvia lavasteita, toisinaan puita ja toisinaan piparkakkuja. Ooppera ja musiikkiteatterilinjalaisten päivät venyvät pitkiksi, kun tavallisen koulupäivän jälkeen on vielä muutaman tunnin oopperaharjoitukset.

3 MUSIIKKI OOPPERASSA

Oopperassa musiikki on suuressa roolissa, niin laulullisesti kuin instrumentaalisesti-kin. Kuitenkin oopperassa on aina mukana myös teatraalinen puoli, joka johdattaa juonen kulkua. Oopperan tulkkauksessa on otettava huomioon sekä musiikki että lavan tapahtumat. Tässä luvussa kerron laulujen ja instrumentaalimusiikin merkityksestä oopperassa.

3.1 Libretto

Libretolla tarkoitetaan oopperan kirjallista tai draamallista tekstiä (Otava 1976, 57). Oopperan tekstit ovat yleensä laulun muodossa, mutta joskus laulujen välissä on myös puhuttuja vuorosanoja. Lapsille suunnatussa oopperassa ohjaaja saattaa lisätä puhuttuja vuorosanoja selventääkseen juonen kulkua.

Libretto ilmaisee verbaalisessa muodossa lavan tilanteita ja konflikteja. Musiikki puolestaan vetoaa mielikuviin ja tunteisiin. Instrumentaalimusiikki luo tekstin rinnalle toisenlaisen tarinan, joka antaa kuulijalle vapauden tulkintaan. (Kerman 1956, 15.)

Ooppera koostuu aarioista, ensembleista (yhteislaulu), kuoro-osuuksista sekä näitä yhdistävistä resitatiiveista (Waugh 1997, 12). Resitatiivi, eli puheen-omainen laulu, kuljettaa juonta eteenpäin ja liittyy konkreettisesti lavan tapahtumiin. Aaria puolestaan on erillinen laulu, laulajan solo. (Suomen kansallisooppera 2012.) Aarioiden aikana roolihenkilöt usein ajattelevat ääneen. Ne liittyvät enemmänkin tunteiden tulkittamiseen kuin juonen käännteisiin. Aarioita on kuvattu myös kuvitteelliseksi musiikiksi, jolloin laulu on tarkoitettu ainoastaan yleisölle, ei toisille roolihenkilöille (Virkkunen 2004, 67). Oopperassa laulajien äänialat jaetaan neljään pää-kategoriaan. Nämä ovat sopraano, basso, tenori ja altto. Lisäksi nämä neljä äänialaa voidaan erotella lukemattomiin alalajeihin. Korkeimmat äänialat, sopraano ja tenori, ovat usein oopperan päähenkilöitä, kun taas muut äänialat täydentävät tarinaa. (Waugh 1997, 23-24.) Näin ei kuitenkaan aina ole, esimerkiksi Carmenin pääroolin ääniala on mezzosopraano (Lazarus 2002, 148). Mezzosopraanolla on sopraanoa tummempi ja matalampi ääni.

Kuoron tehtävä oopperassa on joko kommentoida tapahtumia tai osallistua juonen kulkuun. Kuorolla on merkittävä osuus musiikin luomisessa. Kuorokohtaukset voivat olla omia kokonaisuuksiaan tai ne voivat olla vuoropuhelua aarioiden kanssa. (Bauer 2009, 73.)

Hannu ja Kerttu – oopperassa kaikki roolit isää lukuun ottamatta ovat naisten äänialoille. Hannun ja Kertun roolit ovat sopivia todella korkeille, lapsenäänisille sopraanoille. (Boyden 1997, 365.) Kuorolla on suuri rooli niin laulullisesti kuin juonenkulunkin kannalta. Lapsille suunnatussa oopperassa korostuu laulujen yksinkertaiset kaavat. Musiikki on sävyltään usein iloista ja melodiat tarttuvia. Lavan tapahtumat auttavat lapsia hahmottamaan juonen kulkua, mutta myös laulut ovat perinteistä oopperaa selkeämpiä. Kuten perinteisessäkin oopperassa, lapsille suunnatussa oopperassa lavan tapahtumat selvittävät laulujen merkitystä. Juonen osalta lapsille suunnattu ooppera on usein helpommin ymmärrettävissä kuin perinteisessä oopperassa.

3.2 Instrumentaalimusiikki

Orkesteri on oopperassa vähintäänkin yhtä suuressa roolissa kuin laulajat. Orkesteri on vastuussa instrumentaalimusiikista ja sillä on tärkeä tehtävä jo alkusoitosta lähtien. Oopperan alkusoitto virittää yleisön tunnelmaan. Siinä voi esiintyä oopperan teemoja, jonka tarkoitus on antaa yleisölle mielikuva siitä, mitä on luvassa. (Bauer 2009, 74.) ”Preludilla” tarkoitetaan alkusoittoa, jolla on tunnelmaa luova merkitys (Waugh 1997, 12). Instrumentaalimusiikin tehtävä on joko vahvistaa libretton konflikteja ja tilanteita, tai improvisoida niiden pohjalta. Musiikki voi esimerkiksi kaunistella tai liioitella librettoa. (Virkkunen 2004, 68.) Ooppera ei perustu niinkään järjellä ymmärrettävään juoneen, vaan laulujen ja musiikin tasapainoisuuteen, sekä musiikin keinoin tuotettuun tunnelmaan. Orkesterin merkitystä oopperan kannalta ei voine liikaa korostaa. (Waugh 1997, 15-17.)

Oopperan tekstit eivät ole kovin suoraselitteisiä, vaan niitä voidaan tulkita monin eri tavoin. Ohjaajan näkemys teoksesta vaikuttaa hänen tapaansa ohjata. Esiintyjien tulkinta välittyy heidän esiintyessään, josta taas katsoja tekee oman tulkintansa. Ooppera on monista pienistä palasista koostuva kokonaisuus, jonka ei ole tarkoitus-

kaan välittyä jokaiselle samalla tavalla. Tunteisiin vetoava musiikki ja tapahtumat lavalla vaikuttavat yleisöön eri tavoin, riippuen katsojan sen hetkisestä henkisestä tilasta. (Virkkunen 2004, 55–66.)

Instrumentaalimusiikki luo ilmapiirin ja tunnelman lavan tapahtumille. Bizet'n Carmen -oopperassa tavoitellaan espanjalaista tyyliä muun muassa soitinvalinnoilla sekä sävelkuluilla. (Virkkunen 2004, 71–72.) Laulajat ja orkesteri ovat usein esityksen tähtiä, mutta oopperan erikoisuus taiteena perustuu monien taiteenalojen yhdistymiseen. Lavalla oopperatähdet pääsevät loistamaan näyttelijän lahjoillaan ja toisinaan lava täyttyy balettitanssijoista. (Waugh 1997, 11–29.)

Hannun ja Kertun musiikissa kuuluu vahvasti saksalainen kansanmusiikinomainen poljento, etenkin sisarusten laululeikeissä ja tansseissa. Musiikki ja laulut on selkeästi sävelletty lapsille. Orkesterilla on muutamia todella vaikuttavia kokonaisuuksia, joiden aikana musiikin merkitys ei ole aivan yhtä ilmeinen. Säveltäjä on käyttänyt oopperassa myös tyypillistä teemallista toistoa. (Boyden 1997, 365.) Teemamusiikki voi liittyä johonkin tiettyyn rooliin tai tapahtumaan, tai se voi paljastaa yleisölle esimerkiksi, että joku valehtelee (Waugh 1997, 10). Esimerkiksi Hannun ja Kertun ensimmäisessä näytöksessä sisarusten isä pelottelee äitiä kertomalla hänelle lapsia syövästä noidasta, joka asuu metsässä. Noidan teemamusiikki on pelottavan mahtipontista. Sama musiikki toistuu orkesterin välisoitossa ennen toista näytöstä. Tämän tarkoituksena on suunnata yleisön ajatuksia noidan ilmaantumiseen näyttämölle. Toisen näytöksen pääosa on selvästi noidalla, mutta hän ei ole lainkaan pelottava vaan pikemminkin hullunkurinen. Tällainen vastakkainasettelu tulkin on huomattava ja osattava tuoda esiin tulkkauksesta.

4 MUSIIKIN TULKKAUS VIITTOMAKIELLE

Musiikin tulkkaus viittomakielelle on monelle tulkille tuttua. Lauluja tulkataan niin hengellisissä tilaisuuksissa kuin teatterissakin. Erilaisia musiikkiesityksiä, kuten konsertteja ja eri artistien esityksiä on tulkattu viittomakielelle melko paljon myös Suomessa. Opinnäytetyön aiheenakaan musiikin tulkkaus ei ole täysin uusi asia (muun muassa Kervinen & Hurme 2010; Kangasniemi & Karvinen 2008; Torkkeli 2011). Kuitenkaan kirjallisuutta tältä alalta ei juuri ole.

Musiikin ja laulujen tulkkauksessa tulisi miettiä, mikä musiikin merkitys tulkattavassa tilanteessa on. Käännöstyön tavoitteena voi pitää dynaamisen ekvivalenssin saavuttamista, eli sitä, että viittomakieliselle yleisölle välittyy sama tunnetila kuin kuulevalle yleisölle. (Roslöf & Veitonen 2006, 171.) Valmistautuessa musiikin tulkkaukseen esimerkiksi teatteriesityksessä tulkin tulisi osata kuvitella, miltä tulkattava esitys näyttää ilman ääntä. Näin saa näkökulman siihen, mitä asioita tulkkaukseen pitää liittää ja mitä voi jättää yleisön oman päättelykyvyn varaan. (Gebron 2000, 58.)

Teatteritulkkauksessa tulkin tulee tuntea tulkattava esitys ja ymmärtää syvemmillä tasolla sen merkitys (Gebron 2000, 7-8). Instrumentaalimusiikkia tulkattaessa tärkeintä on miettiä millaisia tunteita musiikki herättää ja mitä sillä halutaan saavuttaa (Roslöf & Veitonen 2006, 172-173). Oopperaa tulkatessa teoksen tunteminen auttaa ymmärtämään instrumentaalimusiikin funktioita. Instrumentaalimusiikin tulkkauksesta puhuttaessa olisi luonnollisempaa käyttää termiä musiikin kuvailu.

Efslin (European Forum of Sign Language Interpreters) Oslossa järjestetyssä konferenssissa vuonna 2002 oli aiheena esittävän taiteen tulkkaus. Kokouksessa tuli esille asettelu perinteisestä (traditional) ja yhdessä luodusta (collaborative) lähestymistavasta. (Efsli 2002.) Paikalla oli edustajia Euroopasta, Australiasta ja Amerikasta. Heistä lähes kaikki puhuivat sen puolesta, että esittävää taidetta tulkatessa tulkin tulee olla esiintyvä taiteilija, ei ainoastaan tulkki. Tulkit nimittävät itseään viittoviksi esiintyviksi, sillä he haluavat korostaa, etteivät ainoastaan tulkkaa musiikkia, vaan tuovat siihen myös oman näkemyksensä (Efsli 2002, 36).

Mindy Brown on yksi näistä viittovista artisteista. Hän valmistautuu tulkkaukseen keskustelemalla alan ammattilaisten ja esiintyjien kanssa. Hänen tavoitteensa on välittää samanlainen tunnelma kuuroille yleisölle, kuin minkä kuuleva yleisö esityksestä saa. (Efsli 2002, 5.)

Esiintyviksi taiteilijoiksi itseään nimittävät tulkit irtautuvat rohkeasti musiikin alkupe-
räismerkityksestä. He keskittyvät ainoastaan musiikkiin ja sen luomiin mielikuviin, joiden pohjalta rakentavat täysin uuden tarinan. (Efsli 35-36.) Myös teatteritulkkausta käsittelevässä kirjallisuudessa korostetaan lähtötekstistä irtautumista ja kokonaisvaltaisen merkityksen luomista (Gebron 2000), mutta erona tässä näkisin sen, kenen luoman merkityksen tulkki lopulta tuottaa. Yhteistä näille tulkkaustavoille näyttäisi

olevan se, että esityksiin valmistaudutaan keskustelemalla ammattilaisten kanssa. Lisäksi molemmissa tavoissa korostuu kyky eläytyä musiikkiin.

5 TOIMINNALLISEN OPINNÄYTETYÖN TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTON ANALYSOINTI

Opinnäytetyöni tutkimusmenetelmänä olen käyttänyt laadullista tutkimusmenetelmää. Laadullisessa eli kvalitatiivisessa tutkimuksessa ilmiötä pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2008, 157). Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tiedonkeruumenetelminä olen käyttänyt havainnointia ja teemahaastattelua. Toiminnallisuuden kautta pyrin keräämään käytännön vinkkejä oopperan tulkkaukseen viittomakielelle sekä erilaisia tapoja toimia tulkkaukseen valmistautumisvaiheessa. Pääsin itse kokeilemaan, kuinka etukäteen suunnitellut ratkaisut toimivat käytännössä. Tässä luvussa esittelen, kuinka havainnointi ja teemahaastattelu toteutuivat. Toiminnallista osiota esittelen luvussa kuusi.

5.1 Havainnointi

Oopperan tulkkaus sai Suomen ensi-iltansa Kansallisoopperassa lokakuussa 2011, kun Carmen – ooppera tulkattiin viittomakielelle. Olin aloittanut valmistautumisen Hannu ja Kerttu – satuoopperan tulkkaukseen ja pääsin seuraamaan, kuinka oopperan tulkkaus käytännössä toteutui. Carmen – oopperan havainnoinnin tavoitteena oli selvittää, millä keinoin tulkki välittää musiikkia viittomakielelle. Tein muistiinpanoja siitä, kuinka musiikin voimakkuuden tai sävyjen vaihtelut näkyvät tulkkauksessa, ja kuinka tulkki on ratkaissut pitkät välisoitot, joissa ei ole lainkaan laulua. Tulkki käytti vahvasti ei-manuaalisia elementtejä ja esimerkiksi viittomien sitkostamista. Tulkki myös eläytyi tulkkaukseen. Havainnointi toimi pohjana myöhemmin toteutetulle haastattelulle. Grönforsin (2007, 155–156) mukaan havainnointi tulisi toteuttaa vasta haastattelun jälkeen, jotta se täydentäisi haastattelussa saatua tietoa. Toisaalta Grönfors (2007, 154) toteaa, että havainnointi on hyvä vaihtoehto silloin, kun tutkittavasta aiheesta on vain vähän tietoa. Itse koin, että havainnointi antoi pohjan sekä omalle tulkkaukselleni että haastattelulle. Havainnoinnin kautta pääsin näkemään,

miltä tulkkausratkaisut näyttivät katsojan silmin, jonka jälkeen haastattelussa selvitin, kuinka tulkki itse koki tulkkauksen.

5.2 Teemahaastattelu

Toiminnallisuuden ja havainnoinnin lisäksi toteutin teemahaastattelun, jossa haastatelin Carmen – oopperan tulkkia valmistautumisesta oopperan tulkkaukseen. Valitsin teemahaastattelun, sillä se on muita haastattelumuotoja vapaampi ja antaa haastateltavalle tilaa kertoa seikkoja, jotka tämä näkee tärkeiksi. Pyrin selvittämään, kuinka tulkki itse koki valmistautumisen. Teemahaastattelussa edetään aihealueiden mukaan, mutta haastattelulla ei ole tarkkaan määrättyä järjestystä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2008, 203). Suunnittelin haastattelurungon (ks. liite 1) sen mukaan, mitkä aihealueet olivat mielestäni oleellisia. Haastattelu eteni taustatiedoista kohti yksityiskohtaisempia tietoja liittyen Carmen – oopperan tulkkaukseen. Haastattelun teemoja olivat valmistautuminen tulkkaukseen, tulkkaustilanne sekä se, mitä ajatuksia tulkillä oli tulkkaustilanteen onnistumisen suhteen. Valmistautumisesta halusin selvittää, kuinka tulkki oli tutustunut tulkattavaan teokseen sekä kuinka hän oli valmistautunut instrumentaalimusiikin tulkkaukseen. Tulkkaustilanteen suhteen halusin selvittää, kuinka tulkkauks oli käytännössä toteutunut ja mikä oli paritulkkauksen rooli tulkkauks-hetkellä.

Haastateltava tulkki oli kuuro, äidinkieleltään viittomakielinen. Ennen haastattelua kerroin hänelle, että haastattelu tulisi koskemaan valmistautumista oopperan tulkkaukseen. Tarkempia tietoja haastattelukysymyksistä en antanut. Haastattelu toteutui puhelin haastatteluna tulkin välityksellä. Se toteutettiin havainnoinnin ja produktin toteutumisen jälkeen toukokuussa 2012. Haastattelu eteni vapaasti aihealueesta toiseen ja haastattelurunko toimi ainoastaan tukena. Haastattelu kesti noin 50 minuuttia ja nauhoitin haastattelun jotta pystyin palaamaan siihen myöhemmin. Kävin haastattelua läpi kuuntelemalla sitä useaan kertaan.

5.3 Aineiston analysointi

Laadullisen aineiston analysoinnissa on toisinaan mahdollista käyttää tilastollista analyysia, mutta ilmiön ymmärtämiseen pyrittäessä voidaan käyttää laadullista analyysia (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2008, 219). Aineiston keruun jälkeen minulla oli muistiinpanoja Carmen – oopperan havainnoinnista ja Hannu ja Kerttu – oopperaan valmistautumisesta, sekä teemahaastattelu, josta olin eritellyt esiin nousseita seikkoja aihealueittain. Aineistoa aloin purkaa etsimällä yhtäläisyyksiä näiden kolmen täysin erilaisen aineiston välillä. Tarkastelin Hannu ja Kerttu – oopperan pohjalta keräämiäni muistiinpanoja valmistautumisesta, Carmen – oopperan havainnoinnista saamiani muistiinpanoja, sekä teemahaastattelua, jota kuuntelin moneen kertaan uudelleen.

6 VALMISTAUTUMINEN HANNUN JA KERTUN TULKKAUKSEEN SUOMALAISELLE VIITTOMAKIELELLE

Yhteistyö Savonlinnan taidelukion kanssa alkoi elokuussa 2011. Otin yhteyttä Chieko Okabe-Silvastiin ja kerroin hänelle kiinnostuksestani musiikin tulkkaukseen osana opinnäytetyötäni. Tiesin, että taidelukiolla on vuosittain erilaisia produktioita, pienoisoopperoita ja musikaaleja. Tänä syksynä ohjelmistossa oli Hannu ja Kerttu – satuooppera ja minut toivotettiin tervetulleeksi tulkkaamaan esitystä.

Tämä ooppera oli minulle ennestään tuttu, sillä olin lukionaikana itsekin esiintynyt oopperassa, ja se helpotti työtäni paljon. Etukäteisvalmistautuminen ei ole ainoastaan jokaiseen tulkkauskertaan valmistautumista, vaan kaikki taustat ja aikaisemmat työt valmistavat myös tulkkaukseen. Jollen olisi tuntenut oopperaa ennestään, olisin joutunut tutustumaan oopperaan todella hyvin ennen tulkkausta.

6.1 Yhteistyö taidelukion kanssa

Sovittuani tulkkauksen järjestämisestä Hannu ja Kerttu – satuoopperaan tein tiivistä yhteistyötä taidelukion kanssa. Yhteyshenkilönäni toimi tämän opinnäytetyön työelä-

mäohjaaja Chieko Okabe-Silvasti. Hänen kanssaan sovin käytännön järjestelyistä, kuten harjoituksiin osallistumisesta. Okabe-Silvastin kautta sain myös oopperan käsi-
kirjoituksen. Satuoopperan esiintyjille ja ohjaajalle yhteistyö tulkin kanssa oli uutta. Ensimmäisiin harjoituksiin osallistuessani kerroin esiintyjille miksi olin esityksessä mukana ja millaista työtä tein. Ohjaajalle selitin myös tavoitteistani tulkkauksen suhteen sekä siitä, kuinka viittomakielinen yleisö otetaan huomioon.

Harjoitusten aikana yhteistyö ohjaajan kanssa oli tärkeää. Vaatetuksesta sovimme harjoitusten alussa. Teatteritulkkauksessa tulkki pukeutuu usein tummiin sävyihin, jotta käsien liikkeet erottuvat. Joskus tulkki voi pukeutua esityksen teemaan sopiviin vaatteisiin. (Gebron 2000, 73-74.) Sovimme ohjaajan kanssa, että pukeutuisin tummiin neutraaleihin vaatteisiin. Tulkkauspaikasta sovimme myös jo alkuvaiheessa. Tulkkauspaikan suhteen on olemassa neljä vaihtoehtoa. Nämä ovat ”varjotulkkaus” (shadow interpreting), tulkkaus jaettujen alueiden mukaan (zone interpreting), sekä tulkkaus lavan ulkopuolelta (platform interpreting) tai lavan reunalta (sightline interpreting). Varjotulkkauksessa tulkit sijoitetaan lavalle ja he liikkuvat esiintyjien mukana ikään kuin varjoina. Tämä vaatii lavalle monta tulkkia, sillä lavalla voi olla tulkki jokaisesta esiintyjästä kohden. Useampaa tulkkia käytetään myös silloin, kun lava jaetaan tulkkien kesken vastuualueisiin, joiden mukaan tulkit hoitava tulkkauksen. Tällöin tulkit voivat olla sijoittuneena joko lavan reunalle tai ulkopuolelle. (Gebron 2000, 20 – 26.) Hannu ja Kerttu - oopperan tulkkauksessa lavan reunalle sijoittuminen oli ainoa toimiva ratkaisu, sillä varjotulkkaus sekä alueiden mukaan jaettu tulkkaus vaativat useamman tulkin. Lavan reunalta toteutetussa tulkkauksessa tulisi ottaa huomioon se, ettei viittomakielisten katsojien ole mahdollista seurata samaan aikaan sekä tulkkausta että lavan tapahtumia (Gebron 2000, 20). Päädyimme ohjaajan kanssa siihen, että istuin lavan oikeassa reunassa lähellä esiintyjä ja viittomakielisille varattiin paikkoja lavan vasempaan reunaan. Näin viittomakielinen yleisö näkisi tulkkauksen ja lavan tapahtumat ilman, että he joutuisivat jatkuvasti kääntämään päätä katsoessaan tulkkausta.

Sovimme, että taidelukio lisäisi maininnan tulkkauksesta mainosjulisteisiin ja itse olisin yhteydessä henkilökohtaisesti lähialueiden kuurojen yhdistyksiin. Lähetin sähköpostitse kutsun tulkattuihin esityksiin Mikkelin alueen kuurojen yhdistykselle jo muutama kuukausi ennen esityksiä, ja muistutusviestin viikkoa ennen. Savonlinnan alueella ei ole kuurojen yhdistystä, vaan alueen viittomakieliset kokoontuvat kerran

kuussa viittomakieliseen kerhoon. Olin sähköpostitse yhteydessä Savonlinnan alueesta vastaavaan kuntoutussihteeriin.

6.2 Mukana harjoituksissa

Osallistuin ensimmäisen kerran harjoituksiin syyskuun 28.päivä. Esiintyjille nämä olivat vasta toiset harjoitukset, eli pääsin mukaan aivan alusta saakka. Esityksen tunnelmaan pääsin parhaiten juuri harjoitusten aikana. Pääsin osallistumaan harjoituksiin yhteensä kolme kertaa, ensimmäisen kerran aivan alussa, kerran harjoitusten keskivaiheilla ja viimeisen kerran pääharjoitukseen kolme päivää ennen ensi-iltaa. Pääharjoitus oli tulkkauksen näkökulmasta harjoituksista tärkein. Harjoituksissa en pitänyt käsikirjoitusta mukana, vaan keskityin käännöstyöhön käsikirjoituksen kanssa harjoitusten välissä. Harjoituksissa tein muistiinpanoja liittyen valmistautumiseen.

Ensimmäisten harjoitusten aikana kuuntelin harjoiteltavia lauluja ja tulkkasin niitä suoraan ilman, että olisin keskittynyt kielipiillisesti oikeisiin ratkaisuihin. En keskittynyt lauserakenteisiin tai käsimuotoihin, vaan pyrin tuottamaan viittomia oikeassa rytmissä. Kokeilin viittomilla leikittelyä venyttäen ja suurentaen viittomia hitaissa musiikin kohdissa ja pienentäen viittomia musiikin hiljentyessä. Tämän jälkeen oli helppo merkitä ylös viittomat, joita en osannut tuottaa. Gebron kehottaa kokeilemaan suoraa tulkkausta ilman etukäteisvalmistautumista, sillä se saattaa auttaa hahmottamaan käsikirjoituksen hankalia kohtia. Suoran tulkkauksen kautta saattaa myös löytyä ajatuksia, joita ei muutoin tulisi mieleen. (Gebron 2000, 66). Omassa työssäni huomasin, että suora tulkkaus auttoi hahmottamaan kielellisesti hankalia kohtia sekä huomaamaan sellaisia kohtia, joissa vuorosanat eivät kuuluneet selvästi. Lisäksi pyrin huomioimaan, missä kohtaa tarvittaisiin lyhyitä tulkkausratkaisuja, jotta tulkkaus toteutuisi samanaikaisesti laulujen kanssa.

Seuraaviin harjoituksiin mennessä olin kääntänyt tekstin ja harjoitellut sen niin, etten tarvinnut käsikirjoitusta, vaan pääsin kokeilemaan tulkkausta suoraan laulujen rytmiiin. Tämän harjoituksen tärkein tavoite oli kuulla lauluja ja vuorosanoja oikeassa rytmissä. Viimeisen kerran osallistuin harjoituksiin kolme päivää ennen ensi-iltaa. Nämä harjoitukset olivat todella tärkeät, sillä nyt näin oopperan ensi kertaa kokonai-

suudessaan ja näin, kuinka hahmot olivat harjoitusten aikana kehittyneet ja muokautuneet.

6.3 Oopperatekstin käännöstyö

Satuoopperan tulkkaus oli valmisteltu tulkkaus (Roslöf & Veitonen 2006, 165), eli sain käsikirjoituksen hyvissä ajoin ennen tulkkaustilannetta ja minulla oli aikaa valmistella tulkkausta. Käsikirjoituksen työstö oli käännöstyötä, jossa kävin tekstiä läpi niin viittomatasolla kuin suurempiakin kokonaisuuksia käsitellen. Käännöstyön pohjalta vaikutti jatkuvasti ajatus siitä, että kohdeyleisönä olisivat lapset. Pohdin, millainen käännösteoria sopisi käännökseni tueksi ja päädyin skoposteorian soveltamiseen (Hytönen 2006, 71). Skoposteoriassa pääpaino on käännöksen skopoksella, eli tarkoituksella. Teorian mukaan käännös on onnistunut silloin, kun se täyttää sille asetetun skopoksen. Teoriaa soveltaakseen tulee tulkin ensin pohtia käännöksen merkitystä ja sitä, mihin käännöksellä pyritään. (Hytönen 2006, 71–72.) Hannun ja Kertun kohdalla asetin käännöksen tavoitteeksi musiikin elementtien, kuten rytmin ja nyanssien vaihtelun välittymisen.

Skoposteorian mukaan (mt. 72) käännöksen merkitys saattaa vaihdella tulkkaustilanteen sisälläkin. Osalla oopperan musiikista on ekspressiivinen, eli tunnelmaa luova, kun taas osalla täysin informatiivinen merkitys. Käännöksen tavoite vaihtelee sen mukaan, mikä merkitys lähtötekstillä on. Kuten luvussa kolme mainitsin, oopperasta voi myös löytää sekä tunnelmaa luovaa, että informatiivista musiikkia. Oopperan musiikkia käsittelevässä luvussa olen kertonut musiikin eri funktioista oopperassa. Sekä orkesterin välisoitoissa että laulajien aarioissa musiikin funktiot vaihtelevat.

Toisaalta musiikin tulkkausta voisi ajatella semanttisen ja dynaamisen ekvivalenssin kautta. Hytönen (2006, 68) esittelee Nidan dynaamisen ekvivalenssin yhtenä vaihtoehtona monien käännösteorioiden joukossa. Dynaaminen ekvivalenssi tavoittelee vastaanottajissa samoja reaktioita kuin lähtötekstin vastaanottajilla. Instrumentaali-musiikin kuvailun voisi ajatella tähtäävän dynaamiseen ekvivalenssiin. Toisinaan tätä voidaan tavoitella myös laulujen tulkkauksessa, mutta usein on syytä keskittyä merkitysvastaavuuden, eli semanttisen ekvivalenssin (Hytönen 2006, 69) tavoitteluun.

6.4 Produktin toteutuminen

Hannu ja Kerttu – satuooppera esitettiin yhteensä kolme kertaa. Näistä esityksistä kaksi tulkkasin viittomakielelle. Tulkatut esitykset olivat Savonlinnan taidelukion juhlasalissa 19. ja 20. päivä marraskuuta klo. 14.00.

Ensimmäisenä tulkkauspäivänä saavuin tulkkauspaikalle noin kaksi tuntia ennen esityksen alkua. Tarkistin, että tulkkauspaikallani oli tuoli valmiina ja katsoin vielä viimeisen kerran valomiesten kanssa sopivan valaistuksen. Esiintyjät valmistautuivat äänen avauksella. Liityin esiintyjien kanssa äänen avaukseen ja venyttelyyn lämmiteläkseni ennen tulkkausta. Orkesteri viritteli soittimiaan ja kävi läpi muutamia hankalia kohtia.

Tapasin taidelukion rehtorin ennen esityksen alkua ja sovin hänen kanssaan mahdollisuudesta tulkata myös ennen esitystä sekä väliajalla, jos oli tarpeen. Odottelin salin oven läheisyydessä, mutta tarvetta tulkkaukselle ei tullut. Ovien avautuessa yleisölle siirryin etupenkkiin odottamaan esityksen alkua. Siirryin penkkiriviltä tulkkauspaikalleni, kun Chieko Okabe-Silvasti astui lavalle ja toivotti yleisön tervetulleeksi. Tulkkasin hänen tervehdyksensä ja jäin odottamaan esiripun aukeamista.

Esitys kesti kokonaisuudessaan noin puolitoista tuntia ja siinä oli kahdenkymmenen minuutin väliaika. Yleisö, etenkin lapset, seurasivat tulkkausta, mutta en saanut varmasti tietää, oliko yleisössä yhtään viittomakielistä katsojaa.

7 TUTKIMUSTULOKSET JA ANALYSOINTI

Tässä luvussa esittelen ja analysoin tämän toiminnallisen opinnäytetyön tutkimustuloksia. Työni tutkimuskysymyksiä oli kaksi; ensimmäinen kysymys oli, mitä seikkoja viittomakielen tulkin tulee huomioida valmistautuessaan musiikin tulkkaukseen suo-

malaiselle viittomakielelle? Toinen tutkimuskysymys oli mitkä seikat vaikuttavat musiikin välittymiseen tulkkauksesta? Tulosten esittelyssä ja analysoinnissa viittaan muistiinpanoihin Carmen – oopperan havainnoinnista ja Hannu ja Kerttu – oopperaan valmistautumisesta, sekä teemahaastattelusta saamiini tietoihin.

7.1 Valmistautuminen musiikin tulkkaukseen suomalaiselle viittomakielelle

Etukäteisvalmistautumiseen käytettävissä oleva aika on usein rajallinen, eikä aina ole mahdollista valmistautua todella syvällisesti. Etukäteisvalmistautuminen ei kuitenkaan rajoitu ainoastaan tiettyyn tulkkauksilanteeseen valmistautumiseen, vaan kaikki alaan liittyvä tieto ja kokemus helpottavat tulkin työskentelyä (Hynynen & Roslöf 2012, 58). Gebron (2000) kehottaa teoksessaan teatteritulkkeja lukemaan monenlaista kirjallisuutta, jotta teatteriesitysten ymmärtäminen helpottuisi. Mielestäni tätä ajatusta voi soveltaa myös musiikin tulkkaukseen. Mitä enemmän erilaista musiikkia kuuntelee, sitä helpommin erottaa eri musiikin lajit toisistaan. Oopperan tulkkauksessa instrumentaalimusiikkia ei välttämättä ole aina mahdollista täysin ymmärtää, mutta on hyvä erottaa, milloin musiikilla on ekspressiivinen eli tunteisiin vetoava ja milloin informatiivinen merkitys.

Tulkattavaan teokseen tutustuminen nousi tärkeäksi seikaksi sekä haastattelussa että omissa pohdinnoissani Hannu ja Kerttu - oopperasta. Tätä tulosta tukee myös Gebron (2000, 43) kehottaessaan tutustumaan tulkattavaan teokseen mahdollisimman hyvin. Teokseen on mahdollista tutustua monin tavoin. Itselleni tulkattava teos oli ennestään tuttu, mikä helpotti valmistautumista. En kuitenkaan kokenut, että pelkkä musiikin tuntemus olisi riittänyt, vaan halusin myös tutustua ohjaajan sekä esiintyjien tapoihin toimia. Oopperan libretto on monitulkinomainen, joten esitys voi muuttua täysin erilaiseksi ohjaajasta ja esiintyjistä riippuen. Haastattelussa kävi ilmi, että tulkki oli tutustunut tulkattavaan teokseen seuraamalla esitystä, sekä kuuntelemalla teosta cd:ltä. Omassa tulkkauksessani teos oli ennestään tuttu, mutta osallistuin harjoituksiin nähdäkseni, mikä oli ohjaajan tulkinta oopperasta. Haastateltava koki, että olisi tarvinnut enemmän aikaa keskustellakseen teoksesta ohjaajan kanssa.

Hannu ja Kerttu - oopperassa tulkkasin ainoastaan kohdat, joissa laulettiin. Päädyin tähän ratkaisuun, koska välisoittojen aikana lavan tapahtumat riittivät viemään tari-

naa eteenpäin, eikä tarina ollut ainoastaan musiikin varassa. Gebron (2000) tukee tätä toimintatapaa, sillä hänen mukaansa tulkin tulee suunnitella tulkkaus niin, ettei se vie huomiota pois lavan tapahtumista. Erityisesti sellaisissa kohdissa, joissa lavan tapahtumilla on tärkeä rooli, olisi tulkin osattava ajoittaa tulkkaus oikein. (Gebron 2000, 20-21.) Carmenin tulkkauksessa puolestaan musiikin kuvailu oli suuressa osassa. Musiikin kuvailu oli tässä tapauksessa toimiva ratkaisu, sillä Carmenissa instrumentaalimusiikilla on oma funktionsa, jota lavan tapahtumat eivät itsessään tuo esille. Tämän opinnäytetyön perusteella voidaan todeta, että mikäli tulkki päätyy kuvailemaan instrumentaalimusiikkia, niin on tärkeää selvittää, mikä funktio musiikilla milloinkin on. Tätä tulosta tukee myös Roslöf ja Veitonen (2006, 172), kun he kehoittavat tulkkia selvittämään mikä instrumentaalimusiikin tarkoitus on ja miksi musiikkia soitetaan.

Haastattelussa kävi ilmi, että tulkki näki itsensä myös esiintyjänä, ei ainoastaan tulkina. Tämä tuli esille myös havainnoinnin yhteydessä, sillä tulkki eläytyi tulkkaukseen todella hyvin. Näytti siltä, kuin tulkki olisi ollut osa esitystä. Omassa tulkkauksessani tuli selvästi esille, että olin ainoastaan tulkki. Tämä johtui siitä, että en osannut eläytyä tulkkaukseen samoin kuin haastateltava omassa tulkkauksessaan. Välisoittojen kohdalla laskin kädet syliin, jolloin tulkkaus ei ollut yhtenäinen.

Tärkeäksi osaksi valmistautumista oopperan tulkkaukseen nousi esiintymiskokemus. Tämä seikka nousi esiin sekä omassa tulkkauksessani että haastattelussa. Haastateltava koki esiintymiskokemuksen tärkeäksi, sillä ilman sitä kynnys nousta tulkkaamaan suuren yleisön eteen olisi paljon suurempi ja kokemuksen kautta myös eläytyminen tulkkaukseen koettiin paranevan. Haastateltava kertoi, että juuri esiintymiskokemuksen kautta hänen oli helppo eläytyä tulkkaukseen.

Osa valmistautumista on, että valmistautuu myös siihen mitä saattaa tapahtua. Tulkattaessa elävää taidetta on aina se riski, että jokin menee pieleen. Esiintyjät voivat unohtaa vuorosanoja tai keksiä täysin uusia repliikkejä. Omassa tulkkauksessani kävi niin, että väliaika loppui ennen kuin olin ennättänyt takaisin tulkkauspaikalleni.

Haastattelussa nousi esiin paritulkkauksen merkitys oopperan tulkkaukseen valmistautumisessa ja etenkin viittomakielisen ja kuulevan tulkin parityöskentely. Kun on kyse tulkkauksesta suomenkieleltä viittomakielelle, paras ratkaisu haastateltavan mukaan olisi, että tulkki olisi äidinkieleltään viittomakielinen. Tässä tapauksessa viit-

tomakielinen tulkki vastaisi tulkkauksesta, kun taas musiikkiin tutustuminen olisi kuulevan tulkkiparin vastuulla. Omassa työssäni koin, että tulkkiparista olisi ollut hyötyä juuri valmistautumisvaiheessa.

7.2 Musiikin välittyminen tulkkauksesta

Musiikin välittyminen viittomakieliselle yleisölle on oopperan tulkkauksessa suuressa roolissa. Sekä haastattelun että havainnoinnin perusteella voidaan todeta, että eläytyminen tulkkaukseen edistää musiikin välittymistä.

Carmen – oopperan havainnoinnissa kävi ilmi, että tulkki käytti ei-manuaalisia elementtejä tuodakseen esiin musiikin sävyjen ja voimakkuuksien vaihteluita. Ei-manuaalisilla elementeillä tarkoitetaan esimerkiksi kehon ja pään liikkeitä sekä kasvojen ilmeitä (Jantunen 2003, 94). Tulkki käytti myös viittomien liikkeiden suurentelua ja pienentämistä. Haastattelussa nousi kuitenkin esiin, että tulkki ei ollut tietoisesti päättänyt käyttää näitä elementtejä, vaan ne tulivat tulkkaukseen juuri eläytymisen kautta. Haastateltava korosti myös heittäytymisen tärkeyttä tulkkauksessa. Tästä voidaan päätellä, että eläytyminen tulkkaukseen vaikuttaa musiikin välittymiseen. Tätä tukee myös Niemisen ym. opinnäytetyö (Nieminen & Paso & Romakkaniemi 2008, 45), sillä he toteavat, että sulautuminen esitykseen vaatii vahvaa eläytymistä sekä taitoa näytellä. Omassa tulkkauksessani pyrin kuuntelemaan musiikkia ja tuottamaan viittomat musiikin mukaan. Esimerkiksi voimakkaissa kohdissa tuotin viittomat suuriina, kun taas hiljaisessa laulussa pyrin tuottamaan viittomat pehmeästi.

Roslöfin ja Veitosen (2006, 172) mukaan musiikin tulkkauksessa pääpaino on musiikin tunnelman ja merkityksen välittymisessä. Oopperan laulut ovat usein todella tunteikkaita ja ne vaativat esiintyjiltä täydellistä eläytymistä. Olisi mahdotonta laulaa vaativia aarioita, jollei koko keho olisi siinä mukana. Havainnoinnissa kävi ilmi, että tulkin onnistuessa eläytymään tulkattaviin rooleihin tulkkaukseen ei jää pinnalliseksi, vaan yleisö saa vaikutelman siitä, että tulkki on yhtä tulkattavan teoksen kanssa.

Haastateltavan mukaan instrumentaalimusiikin kuvailu on onnistunutta silloin, kun siitä välittyy musiikin tunnelma. Carmen – oopperan havainnointi tukee tätä. Musiikkia voi kuvailla ”soittamalla” instrumenttia, kuten viulua. Pelkästään viittomat SOITTAA-VIULUA ei riitä, vaan viulun soitosta täytyy tulla ilmi se tunnelma, jota soitolla

haetaan. Esimerkiksi kaihoisa viulusoolo voidaan viittoa rauhallisesti kun taas nopeat ja terävät staccatot, jotka kuvastavat espanjalaista tunnelmaa, voidaan viittoa nopeasti terävillä liikkeillä.

Tulkkauksen samanaikaisuudella laulujen tai vuorosanojen kanssa näyttäisi olevan musiikin välittymisen kannalta suuri merkitys. Vaikka tulkkauksesta muutoin välittyisi musiikki ja sen tunnelma, saattaa pitkällä viiveellä olla negatiivinen vaikutus musiikin välittymiseen. Tämä näyttäisi johtuvan siitä, että etenkin laulut ovat oopperassa tiiviisti sidoksissa lavan tapahtumiin. Dramaattiset kohtaukset, kuten päähenkilön kuolema tai sydämen särkyminen ovat usein niitä kohtia, joissa lauletaan koko oopperan vaikuttavimmat aariat. Tällöin tulkkauksen samanaikaisuus on tärkeää. Tästä syystä saattaisi olla hyödyllistä opetella tulkkaus ulkoa ainakin pääpiirteittäin, jotta turhan pitkältä viiveeltä välttyttäisiin. Tämä ei tietenkään aina ole mahdollista, sillä esimerkiksi oopperaesityksen keskimääräinen kesto on noin kolme tuntia. Carmen – oopperassa tulkkauksen ja esityksen samanaikaisuus ei ollut mahdollista sen toteutustavan vuoksi. Lisäksi ooppera on täysipituinen, kolmen tunnin esitys jota olisi mahdoton opetella ulkoa. Omassa tulkkauksessani ulkoa opettelu oli sen sijaan helpommin toteutettavissa, sillä ooppera kesti kokonaisuudessaan vain tunnin ja oli minulle jo ennestään tuttu. Valmistautumisvaiheessa pyrin siihen, että tulkkauksen ja esityksen samanaikaisuus toteutuisi. Ulkoa opettelussa on kuitenkin otettava huomioon tilanteen luonne, sillä kun on kyse elävästä esiintymistilanteesta, kaikki ei aina mene käsikirjoituksen mukaan. Tästä syystä tulkin tulisi kiinnittää huomiota siihen, että tulkkaus tulee hieman lähtötekstin jäljessä, eikä missään vaiheessa mene siitä edelle.

Laulujen tulkkauksen ja musiikin kuvailun suuri haaste on musiikin kokemisen subjektiivisuudessa (Roslöf & Veitonen, 2006, 171). Etenkin oopperassa musiikki on tulkittavissa monella eri tavalla, eikä yhtä oikeaa tulkintaa ole. Tulkin on vain rohkeasti tehtävä musiikista omat tulkintansa ja pyrittävä välittämään ne tulkkauksessa. Tästä syystä etukäteisvalmistautuminen on tärkeää. Sekä haastattelussa että tulkkauksessani nousi esiin, ettei sama tulkkausratkaisu toimi jokaisessa tulkkauksessa, vaan tulkin täytyy tehdä ratkaisuja sen mukaan, millainen teos on kyseessä.

8 POHDINTA

Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää valmistautumista oopperan tulkkaukseen. Laadullisten tutkimusmenetelmien avulla selvitin mitä seikkoja tulkin tulee ottaa huomioon valmistautuessa oopperan tulkkaukseen sekä mitkä seikat vaikuttavat musiikin välittymiseen tulkkauksesta. Tuloksista tärkeimmiksi nousivat instrumentaalimusiikin tuntemus osana valmistautumista, sekä tulkkauksen ajoittamisen vaikutus musiikin välittymiseen. Haastattelussa nousi esiin myös paritulkkauksen merkitys valmistautumisessa tulkkaukseen. Toisen tutkimuskysymyksen muotoilu ei suoraan vastannut kysymykseen siitä, kuinka oopperan tulkkaukseen valmistaudutaan. Kuitenkin musiikin välittyminen tulkkauksesta on oleellista oopperan tulkkauksesta, joten sitä tulisi pohtia osana valmistautumista.

Toiminnallinen osio, eli satuoopperan tulkkaus sujui mielestäni hyvin. Minulla oli riittävästi aikaa valmistautua tulkkaukseen ja pääsin osallistumaan harjoituksiin. Esityksissä ei tullut suuria viittomavirheitä, mutta olisin voinut eläytyä tulkkaukseen paremmin ja viittoa suuremmin.

Tiedonkeruumenetelmiksi valitsin havainnoinnin ja teemahaastattelun. Laadullista tutkimus ei ole mahdollista analysoida samoin kuin määrällistä tutkimusta, joten tutkijan rooli tulkitsijana korostuu (Grönfors 2007, 164). Tutkimusmenetelmien avulla kerättyä materiaalia oli paljon ja tutkimuskysymysten kannalta tärkeiden havaintojen kerääminen tästä materiaalista oli työlästä. Kuitenkin koen, että valitsin tähän tutkimukseen sopivat menetelmät, sillä menetelmät tukivat toisiaan muodostaen kokonaisvaltaisen käsityksen tutkittavasta ilmiöstä.

Tutkimustulokset ovat samansuuntaisia kuin aikaisemmissa esiintyvän taiteen tulkkaukseen liittyvissä opinnäytetöissä saadut tulokset. Oopperan tulkkausta viittomakielelle ei ole aikaisemmin tutkittu, mutta monelta osaa se voidaan rinnastaa muun esittävän taiteen tulkkaukseen. Tämä opinnäytetyö on ammattialalle merkittävä, sillä se on ensimmäinen opinnäytetyö oopperan tulkkaukseen liittyen. Lisäksi työ esittelee kaksi täysin erilaista oopperan tulkkaustilannetta.

Haastattelussa nousi esiin kuuron ja kuulevan tulkin yhteistyön tärkeys. Tämän opin-
näytetyön jatkotutkimusaiheena esitän tutkimusta siitä, kuinka tätä yhteistyötä voisi
kehittää ja millaisissa tulkkauksista juuri kuuron ja kuuleva tulkkiparin työskentely olisi
tärkeää.

LÄHTEET

Bauer, Helen 2009. *Young People's Guide to Classical Music*. New York: Amadeus Press.

Boyden, Matthew 1997. *Opera – the Rough Guide*. Lontoo: the Rough Guides.

Efsli 2002. *Interpreting – A piece of Art?* Seminaari. Oslo.

Gebron, Julie 2000. *Sign the Speech – an Introduction to Theatrical Interpreting*. 2. painos. Hillsboro: Butte Publications.

Grönfors, Martti 2007. Havaintojen teko aineistonkeräyksen menetelmänä. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin – metodin valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittavalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS-kustannus, 151-167.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2008. *Tutki ja kirjoita*. Keuruu: Otavan kirjapaino.

Hurme, Laura ja Kervinen, Anni 2010. Pelkkä kääntäminen ei riitä – Näkemyksiä laulujen tulkkauksesta. Diakonia ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.

Hytönen, Niina 2006. Käännösteorioiden kirjo kääntäjän työvälineeksi. Teoksessa Niina Hytönen ja Terhi Rissanen (toim.) *Käden käänteessä – Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa sekä käytäntöä*. Helsinki: Finn Lectura, 66-83.

Jantunen, Tommi 2003. *Johdatus suomalaisen viittomakielen rakenteeseen*. Helsinki: Finn Lectura.

Kerman, Joseph 1956. *Opera as Drama*. New York: Vintage Books.

Lazarus, John 2002. *Oopperan käsikirja*. 3. painos. Keuruu: Otavan Kirjapaino.

Nieminen, Sointu & Paso, Ulla-Riitta & Romakkaniemi, Tiina 2008. Viittomakielen tulkin sulautumisesta esittävässä taiteessa – Suomalaisen Messun tulkkauk. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.

Roslöf, Raija ja Veitonen, Ulla 2006. Tavoitteena toimivat tulkkauskäytännöt. Teoksessa Niina Hytönen ja Terhi Rissanen (toim.) Käden käänteessä - Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa sekä käytäntöä. Helsinki: Finn Lectura, 163-179.

Savonlinnan taidelukio 2012. Opiskelu musiikkilinjalla. Viitattu 12.2.2012.
<http://www.taidelukio.fi/opiskelu-taidelukiossa/opiskelu-musiikkilinjalla/>

Suomalaisen kirjallisuuden seura 1990. Nykysuomen sanakirja - osa 3. Toim. Matti Sadeniemi. Porvoo: WSOY.

Suomen Kansallisooppera 2012. Oopperasanasto. Viitattu 9.1.2012.
http://www.ooppera.fi/esittely/oopperan_abc/oopperasanasto

Torkkeli, Kirsi 2011. Kymmenen virttä kouluun : Evankelis-luterilaisen kirkon virsisuosituslistalta (1-2 luokat) valittujen kymmenen virren käännökset viitotulle puheelle. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.

Virkkunen, Riitta 2004. Aika painaa. Oopperan tekstilaitekäännöksen toiminnalliset rajat. Tampereen yliopisto: Akateeminen väitöskirja.

Waugh, Alexander 1997. Ooppera – uusi tapa kuunnella. Hämeenlinna: Ladonta Karisto oy.

LIITE 1

Haastattelu valmistautumisesta oopperan tulkkaukseen

Taustat

- tulkkikoulutus?
- äidinkieli?
- teatteritausta
- musiikkitausta
- mistä heräsi kiinnostus oopperan tulkkaukseen?

Valmistautuminen

- kuinka aloitit valmistautumisen oopperan tulkkaukseen?
- kuinka tutustuit esitykseen?
- kuinka tutustuit musiikkiin?
- kuinka valmistauduit instrumentaalimusiikin tulkkaukseen?
- mistä sait tietoa välisoitoista? miksi päädyit käyttämiisi tulkkaustratkaisuihin välisoittojen osalta?
- mikä oli paritulkkauksen merkitys valmistautumisessa?
- oliko valmistautuminen mielestäsi riittävää?

Tulkkauksilanne

- mikä oli paritulkkauksen merkitys tulkkauksilanteessa?
- kuinka parin antama tuki käytännössä toteutui?
- oliko tulkkauspaikan valinta mielestäsi onnistunut? olisiko se voinut olla jossain muualla?

Tulkkauksen jälkeen

- kuinka onnistuneita käyttämäsi tulkkaustratkaisut mielestäsi olivat?
- mitä olisi voinut tehdä toisin? mitä tekisit toisin ensi kerralla?
- saitko tulkkauksesta palautetta viittomakieliseltä yleisöltä? millaista?